

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Геолого-географічний факультет

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
для самостійної роботи студентів
спеціальностей "Географія", "Економічна та соціальна географія"
з курсу
"ОСНОВИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ"

Харків 2010

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів з курсу «Основи суспільної географії» (перероблено та доповнено). – Харків, 2010. – 43 с.

Укладач: Ключко Л.В.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
геолого-географічного факультету
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(протокол № 1 від 28 серпня 2009 р.)*

Методичні вказівки розроблені до робочої програми курсу «**Основи суспільної географії**» як одного з важливих у загальному циклі професійної та практичної підготовки бакалаврів географії.

Мета: надати методичну допомогу студентам при підготовці до семінарсько-практичних занять та розвивати навички самостійної роботи при вивченні курсу «**Основи суспільної географії**».

Методичні вказівки розраховані на студентів денного і заочного відділень геолого-географічного факультету, які навчаються за кваліфікаційним рівнем «бакалавр географії».

Методичні вказівки містять загальні відомості про курс, тематичний план (структуру) курсу, навчальну програму з вимогами до рівнів компетентності студентів, рекомендовану літературу, теми і плани семінарських та практичних занять, методичні вказівки до їх виконання, теми курсових робіт, контрольні запитання для самостійної роботи, типові питання до модульного контролю, словник основних термінів, систему оцінювання навчальних досягнень студентів.

ЗМІСТ

Загальні положення	4
Структура курсу	7
Зміст програми	8
Література	14
Теми семінарських і практичних занять	15
Теми курсових робіт	34
Основні поняття та терміни курсу	35
Питання до модульного контролю	35
Оцінювання результатів навчальних досягнень студентів за результатами модульного контролю	49

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Курс «Основи суспільної географії» викладається студентам 1 курсу денного і заочного відділень, є загальною та невід'ємною складовою у підготовці бакалаврів географії. Навчальна дисципліна «Основи суспільної географії» була введена у плани географічних спеціальностей вищих навчальних закладів освіти географічного профілю відносно недавно – в середині 90-х років ХХ століття, замінивши традиційну для радянських часів економічну географію, яка згодом трансформувалася спочатку в економічну та соціальну, потім в соціально-економічну. В курсі висвітлюються теоретико-методичні аспекти та предметна область суспільної географії, що досліджує територіальну організацію суспільної життєдіяльності в цілому, розглядаються питання історії формування та розвитку суспільної географії. З одного боку курс дає новий рівень наукових знань про саму географію в цілому та суспільну географію зокрема, а з іншого – використовує знання з географії, що були отримані у середній загальноосвітній, спеціалізованій та вищій школі. Вивчення елементів соціо-економіко-географічного знання починається вже з предмету "Краєзнавство" (поняття про природу, населення, господарство, історію та культуру рідного краю) і закінчується ґрунтовним вивченням України та інших країн світу. Курс узагальнює знання про еволюцію поглядів на сутність суспільної географії, її сучасну структуру, закономірності територіальної (геопросторової) організації суспільства, територіальну організацію суспільної життєдіяльності, прикладні аспекти, зокрема, взаємодія суспільства та природи, визначає роль географічної науки у вирішенні багатьох глобальних проблем людства.

Саме опанування основами суспільно-географічної науки є важливим не лише з точки зору освітнього її значення та прикладних аспектів, а й для подальшого розвитку наукового світогляду.

Мета курсу – дати основи знань з теорії, історії та методики суспільної географії як фундаментальної науки, сприяти формуванню у майбутніх фахівців з географії основних понять, категорій, законів і закономірностей територіальної організації суспільства, просторової диференціації природного середовища, населення та його господарської діяльності, розкрити сутність географічних процесів та явищ.

Задачі курсу:

~ ознайомлення з сучасним об'єктом і предметом науки – територіальною (геопросторовою) організацією суспільства в цілому чи її окремих компонентів

- населенням, соціальною, виробничою, політичною, духовно-культурною та екологічною сферами;
- ~ вивчення підходів до структуризації суспільної географії за професором С. Ниммик, С. Лавровим, М. Пістуном, О. Ващенком, О. Топчієвим, О. Шаблієм;
- ~ визначення особливостей історичного розвитку суспільної географії в світі в цілому та в Україні зокрема, зв'язок з іншими науками;
- ~ ознайомлення з сучасними науковими суспільно-географічними центрами й організаціями в Україні;
- ~ ознайомлення з системою методів суспільної географії, їх класифікацією;
- ~ ознайомлення з основними поняттями та категоріями суспільної географії;
- ~ визначення перспектив розвитку суспільної географії.

Рівні компетентності студентів:

- знати місце суспільної географії в системі географічних і економічних наук, її науковий статус та зв'язок з економічними, соціологічними, історичними науками, демографією, етнографією, статистикою тощо;
- знати структуру суспільної географії;
- знати методи дослідження суспільної географії, їх систематизацію та класифікацію;
- знати етапи розвитку світової суспільної географії та суспільної географії в Україні;
- знати основні суспільно-географічні організації, центри та школи в Україні;
- знати основні терміни, поняття і категорії суспільної географії.
- вміти розрізняти загальний та конкретний об'єкти дослідження суспільної географії;
- вміти виявляти закономірності розвитку суспільно-географічних досліджень;
- вміти визначати роль різних чинників та факторів у формуванні та розвитку суспільної географії в Україні;
- вміти виявляти властивості та функції території, розкривати їх сутність;
- вміти аналізувати суспільно-географічні зв'язки, відношення та процеси;
- вміти характеризувати суспільно-географічне положення певної території за видами та рівнями життєдіяльності суспільства, оцінювати його якісно та кількісно;
- вміти пояснювати поняття "територіальна організація" та "розміщення";
- вміти аналізувати форми територіальної організації суспільства;
- вміти аналізувати практичне значення суспільно-географічного районування.

СТРУКТУРА КУРСУ
(для денного відділення)

Модуль	Тема	Години		
		Лекції	Практичні і семінарські заняття	Всього годин
1. Вступ до суспільної географії. Теоретико-методичні аспекти суспільної географії	1. Вступ до суспільної географії. Поняття загального об'єкту суспільної географії, предмет та конкретні об'єкти суспільної географії. 2. Структура та зміст суспільної географії. 3. Система методів суспільної географії.	6 2 4		12
2. Історичні особливості формування і розвитку суспільної географії	1. Особливості історичного розвитку суспільної географії. 2. Формування і розвиток суспільної географії в Україні.		4 4	8
3. Основні терміни, поняття та категорії суспільної географії	1. Зміст та функції поняття «географічний простір». співвідношення простору і часу в суспільно-географічних дослідженнях. 2. Поняттєво-термінологічна система «територія». Властивості території (природні, суспільні, просторові). 3. Суспільно-географічні відношення і процеси. Місце. Місцеположення. Географічне положення. Суспільно-географічне положення. Функції території. 4. Територіальна організація суспільства. 5. Територіальні процеси. 6. Територіальний поділ праці. 7. Концепція геосистем у суспільній географії. 8. Суспільно-географічне районування та географічні аспекти регіональної політики.	2 4 4 4 4 2 4	6 8 10 2 2	52
Всього		36	36	72

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

МОДУЛЬ 1. Вступ до суспільної географії. Теоретико-методичні аспекти суспільної географії

ТЕМА 1. *Вступ до суспільної географії. Поняття загального об'єкту суспільної географії, предмет та конкретні об'єкти суспільної географії*

Поняття об'єкта науки в цілому. Різноманітність підходів до розуміння загального об'єкта суспільної географії. Предмет суспільної географії. Проблема об'єкта і предмета суспільної географії. Поняття геопросторової (територіальної) організації. Поняття життєдіяльності. Поняття біосфера та ноосфери, етапи розвитку взаємозв'язків між ними. Відмінності загального об'єкта суспільної географії (суспільство) і конкретних об'єктів дослідження.

ТЕМА 2. *Структура та зміст суспільної географії*

Структура суспільної географії, її складові частини. Місце суспільної географії в системі географічних наук. Підходи до структуризації наук. Схеми класифікації суспільної географії за професорами С. Ниммик, С. Лавровим, О. Ващенком, М. Пістуном, О. Топчієвим, О. Шаблієм. Зміст суспільної географії. Співвідношення суспільної географії з іншими науками.

ТЕМА 3. *Система методів суспільної географії*

Поняття наукового методу, вимоги до методів дослідження, класифікація методів суспільно-географічних досліджень. Особливості, переваги та недоліки окремих методів дослідження суспільної географії.

Студенти повинні знати: загальний і конкретні об'єкти, а також предмет дослідження суспільної географії; основні підходи до розуміння загального об'єкта суспільної географії; різні підходи до аналізу структури суспільної географії; особливості схем класифікації суспільної географії за різними авторами; методи, що використовуються в суспільній географії.

Студенти повинні вміти: пояснити різницю між формаційним та геосферним підходами, виявити особливості діяльнісного та цивілізаційного, екологічного та ноосферного підходів, показувати основні види людської життєдіяльності, оцінювати переваги застосування певних методів в суспільно-географічних дослідженнях.

МОДУЛЬ 2. Історичні особливості формування і розвитку суспільної географії

ТЕМА 1. *Особливості історичного розвитку суспільної географії*

Розвиток поглядів про предмет вивчення суспільної географії. Особливості формування та розвитку географії як науки; чинники розвитку суспільної

географії. Схеми періодизації розвитку географії за різними авторами – О. Ісаценка, С. Рудницького, П. Джеймса та Дж. Мартіна, О. Шаблія та ін. Економіко-географічний напрямок, антропогеографічний та формально-теоретичний напрямки у розвитку загальної суспільної географії.

ТЕМА 2. *Формування і розвиток суспільної географії в Україні*

Перші письмові згадки про територію та населення України. Україна в працях стародавніх географів і мандрівників. Географічні знання про українські землі в епоху середньовіччя. Формування української національної географії. Сучасні наукові суспільно-географічні організації та центри.

Студенти повинні знати: напрямки розвитку суспільної географії, національні географічні школи, сучасні наукові суспільно-географічні організації та центри України, найбільш відомих науковців цього напрямку.

Студенти повинні вміти: пояснити різницю між поняттями "українська географія" та "географія України"; показати внесок у суспільну географію визнаних вчених (К. Воблого, В. Садовського, П. Чубинського, М. Грушевського, М. Паламарчука, С. Рудницького та ін.); пояснити різні схеми періодизації розвитку суспільної географії, аналізувати особливості розвитку географічних поглядів у певному історичному періоді, висвітлювати чинники, що вплинули на формування та становлення суспільної географії в Україні.

МОДУЛЬ 3. Основні терміни, поняття та категорії суспільної географії

ТЕМА 1. *Зміст та функції поняття «географічний простір».*

Простір та час виступають найбільш загальними науковими категоріями. Сукупність географічних об'єктів та множина відношень і взаємодій між ними об'єктивно формують географічний простір. Співвідношення простору і часу в суспільно-географічних дослідженнях.

ТЕМА 2. *Поняттєво-термінологічна система «територія». Властивості території (природні, суспільні, просторові).*

Особливості формування понять у суспільній географії, запозичені та власні поняття. Територія як поняттєво-термінологічна система. Природні, суспільні та просторові властивості території.

ТЕМА 3. *Суспільно-географічні відношення і процеси*

Суспільно-географічні відношення і зв'язки. Систематизація суспільно-географічних відношень і зв'язків за Є. Алаєвим. Переміщення і потоки. Поняття "переміщення" і "потоки". Вплив понять "переміщення" і "потоки" на предметну область суспільної географії.

Суспільно-географічні процеси і явища. Поняття територіального процесу. Сучасна систематизація процесів за наступними ознаками: за рівнем відображення суспільно-географічної якості, за суспільно-географічним змістом, за рівнем пізнання функціональної структури об'єкта, за територіальними масштабами, за рівнем розвитку та ін.

Процеси геопросторової диференціації, процеси геопросторової інтеграції, процеси геопросторового комплексо- і системоформування.

Місцеположення. Зміст і функції поняття "місце" ("місцеположення") в суспільній географії. Зміст позиційного принципу за Б. Родоманом. Способи, якими географи характеризують розміщення об'єктів на земній поверхні, їх переваги та недоліки. Зміст поняття "географічний простір" ("геопростір") – множина місць географічних об'єктів.

Суспільно-географічне положення. Зміст і функції поняття "географічне положення", "економіко-географічне положення", "суспільно-географічне положення" – відміни та схожість. Типізація суспільно-географічного положення.

Методи аналізу та оцінки суспільно-географічного положення. Якісна оцінка суспільно-географічного положення. Методика кількісного аналізу положення на графі за допомогою матриці найкоротших відстаней. Методика аналізу сусідства різних порядків на графах за допомогою матриць суміжностей.

Соціальні, економічні, політичні, екологічні, інформаційні функції території

ТЕМА 4. *Територіальна організація суспільства*

Територіальна організація суспільства: зміст і функції поняття. Складові елементи територіальної організації суспільства – природні, соціальні, економічні. Групи складових елементів і зв'язків, які формують територіальну організацію суспільства.

Співвідношення понять "розміщення" та "територіальна організація". Принципові відмінності між ними з точки зору суспільної географії. Зміст поняття "територіальна організація" за Б. Хорєвим. Головні характеристики територіальної організації господарства як результат історичної взаємодії суспільства і природи. Системно-структурна парадигма територіальної організації суспільства. Загальний зміст системно-структурної організації навколишнього світу. Системно-структурний підхід щодо територіальної організації суспільства. Покомпонентний склад територіальної організації суспільства в залежності від рівнів організації життєдіяльності суспільства. Зміст і функції понять "територіальна система", "геосистема", "територіальна структура", "геоструктура". Основні типи територіальних структур.

Стадійний розвиток територіальної організації суспільства. Історичні зміни в територіальній організації суспільства протягом часів доіндустріального, індустріального та постіндустріального розвитку. Стадії господарського освоєння та розвитку територій за М. Колосовським.

Зв'язки господарської діяльності з природним середовищем. Систематизація видів господарської діяльності суспільства за ступенем їх пов'язаності з природним середовищем.

ТЕМА 5. *Територіальні процеси*

Поняття територіального процесу. Процеси геопросторової диференціації (процеси симплефікації, регіоналізації, країно формування, державотворення), інтеграції, геопросторового комплексо- і системо формування.

ТЕМА 6. *Територіальний поділ праці*

Суспільний і територіальний поділ праці: зміст понять. Зміст і соціально-економічні функції поділу праці. Пояснення В.Петті, А. Сміта, Е. Дюркгейма об'єктивної необхідності поділу праці. Співвідношення суспільного і територіального поділу праці.

Історична еволюція поділу праці. Схеми стадійного розвитку суспільства від збиральництва й мисливства до землеробства, скотарства й зародження міст. Відокремлення обігу від виробництва. Наслідки першої промислової революції. Особливості поділу праці в умовах індустріалізації суспільства.

Економічні вигоди від територіального поділу праці. Принцип абсолютних переваг територіального поділу праці за А. Смітом. Принципи відносних переваг територіального поділу праці, що розроблені Д. Рікардо. Основні положення теорії факторів виробництва Хекшера – Оліна.

Чинники, що визначають просторові масштаби поділу праці. "поняття "формула економічних вигод" територіального поділу праці, що запропонована М. Баранським. Рівні територіального поділу праці. Багаторівнева ієрархічна структура територіального поділу праці. Міжнародний поділ праці. Чинники, що обумовлюють невпинне зростання ролі міжнародного поділу праці. Альтернативні варіанти державної політики щодо участі країн в міжнародному поділі праці та регулюванні свого експорту й імпорту. Фактори, що визначали міжнародний поділ праці на різних стадіях історичного розвитку суспільства. Новітні форми міжнародного поділу праці, пов'язаних із функціонуванням ТНК. Форми міжнародних об'єднань.

ТЕМА 7. *Концепція геосистем у суспільній географії*

Компонентно-галузеве та геосферне представлення структури географічної оболонки. Концепція геосфер. Геохронологія формування різних геосфер, їх взаємний вплив та взаємодія. Зміна ролі природно-географічних та соціально-економічних чинників в еволюції геосфер.

Становлення системної концепції в географії. Ознаки та структура геосистем, зв'язки та відношення в геосистемах, функції геосистем.

ТЕМА 8. *Суспільно-географічне районування та географічні аспекти регіональної політики*

Суть суспільно-географічного районування, його поняттєво-термінологічний апарат. Фактори, принципи і критерії процесу суспільно-географічного районування. Стадії розвитку суспільно-географічного районування. Його практичне значення. Суть і завдання регіональної політики

Студенти повинні знати: поняття "суспільно-історичний процес", "переміщення" і "потоки", "територіальна організація суспільства", "місцеположення", "географічний простір", "суспільно-географічне положення", "територіальна система", "територіальна структура", "геосистема", "суспільно-географічний район", "регіональний розвиток", "регіональне планування", еволюцію світового господарства, історичну еволюцію поділу праці.

Студенти повинні вміти: пояснити відмінність та схожість між поняттями "суспільно-географічне положення" та "економіко-географічне положення", характеризувати суспільно-географічні відношення і зв'язки, пояснити загальні риси і відмінності понять "розміщення" і "територіальна організація", аналізувати покомпонентний склад територіальної організації суспільства в залежності від рівнів організації життєдіяльності суспільства, пояснювати як змінюється роль та ступінь участі в територіальній організації суспільства природних, соціальних, економічних, політичних компонентів на різних рівнях життєдіяльності людства, давати порівняльну характеристику основних типів територіальних структур, аналізувати співвідношення суспільного і територіального поділу праці, пояснювати економічні вигоди від територіального поділу праці, характеризувати зв'язки господарської діяльності з природним середовищем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география. Понятийно-терминологический словарь. М.: Мысль, 1983.
2. Алисов Н.В. , Хореев Б.С. Экономическая и социальная география мира (общий обзор). – М.: Гардарики, 2000.
3. Баранский Н.Н. Научные принципы в географии.// Избранные труды. – М.: Лепсель, 1980.
4. Географический энциклопедический словарь. Понятия и термины / Гл. ред. А.Ф. Трешников; Ред. кол.: Э.Б. Алаев, П.М. Алампиев, А.Г. Воронов и др. – М.: Сов. энциклопедия, 1988.
5. Голиков А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Вступ до економічної і соціальної географії: підручник/ К.: Либідь, 1996.
6. Голубчик М.М., Жулина М.А. Социальная география: сущность, задачи, новые направления исследования// География . – 2005. - №3. – с.23-27.
7. Жупанський Я. Економічна і соціальна географія України / Жупанський Я. – К., 1998.
8. Жупанський Я.І. Історія географії в Україні: навчальний посібник. – К, 2006.
9. Іщук С.І. Розміщення продуктивних сил (теоретико-методологічні основи). К., 1997.
10. Іщук С.І. Розміщення продуктивних сил (теоретико-методологічні основи). – К., 1997.
11. Лаппо Г. М. География городов. — М.: Мысль, 1971.
12. Максаковский В.П. Географическая картина мира. В 2 кн./ В.П. Максаковский. – 3-е изд., испр. – М.: Дрофа, 2006. – 495 с.
13. Масляк П.О., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Словник-довідник учня з економічної і соціальної географії світу. – К.: Лібра, 1996.
14. Мересте У.Н., Ныммик С.Я. Современная география: вопросы теории. – М.: Мысль, 1984.
15. Немец Л.Н. Устойчивое развитие: социально-географические аспекты. – Харьков: Фактор, 2003.
16. Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії. К., 1998.
17. Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії. – К., 1998.
18. Пістун М.Д. Основи теорії суспільної географії: Навчальний посібник. – К.: Вища шк., 1996.

19. Руденко В.П. Довідник з географії ПРП України. – К., 1998.
20. Саушкин Ю.Г. Географическая наука в прошлом, настоящем, будущем. – М.: мысль, 1973.
21. Саушкин Ю.Г. История и методология географической науки. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1976.
22. Саушкин Ю.Г. Экономическая география: история, теория, методы, практика. – М.: Мысль, 1973.
23. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: Підручник. – К.: Вікар, 2006. – 396 с.
24. Суспільна географія. Основи теорії/ Укладач В.І. Єфименко. – К.: Шлях, 2006.
25. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії. – Одеса: Астропринт, 2001.
26. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2005.
27. Топчієв О.Г. Терміни і поняття в економічній географії. – К.: Радянська школа, 1982.
28. Хорев Б.Д. Территориальная организация общества. – М.: Мысль, 1981.
29. Хорев Б.С. Некоторые методологические вопросы науковедения и развития теории географической науки// география в системе наук. – Л.: Наука, 1987.
30. Шаблій О.І. Математичні методи в соціально-економічній географії. – Львів: ЛДУ, 1994.
31. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії. Львів, 2003.
32. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів, 2001.

ТЕМИ СЕМІНАРСЬКО-ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

- Семінарське заняття 1.* Особливості історичного розвитку суспільної географії
- Семінарське заняття 2-3.* Формування і розвиток суспільної географії в Україні
- Семінарське заняття 4.* Поняттєво-термінологічна система "територія". Природні властивості території.
- Семінарське заняття 5-6.* Суспільні властивості території.
- Семінарсько-практичне заняття 7.* Просторові властивості території.
- Семінарське заняття 8.* Функції території.
- Семінарське заняття 9-11.* Територіальні процеси.
- Семінарсько-практичне заняття 12.* Суспільно-географічне положення та його складові

Практичне заняття 13. Оцінка транспортної доступності міст із застосуванням теорії графів

Практичне заняття 14. Оцінка ступеню участі міст у формуванні сусідських зв'язків із застосуванням теорії графів.

Семінарське заняття 15. Концепція геосистем у суспільній географії

Семінарсько-практичне заняття 16 – 17. Географічний поділ праці

Семінарське заняття 18. Підсумкове.

Семінарське заняття 1. Особливості історичного розвитку суспільної географії

Питання для обговорення:

1. Особливості розвитку географії як науки.
2. Етапи формування суспільної географії.
3. Генетичні джерела і напрямки розвитку науки

Рекомендована література

1. Баранский Н.Н. научные принципы в географии.// Избранные труды. – М.: Лепсель, 1980.
2. Голубчик М.М., Жулина М.А. Социальная география: сущность, задачи, новые направления исследования// География . – 2005. - №3. – с.23-27.
3. Саушкин Ю.Г. Географическая наука в прошлом, настоящем, будущем. – М.: мысль, 1973.
4. Саушкин Ю.Г. История и методология географической науки. –М.: Изд-во Моск. ун-та , 1976.
5. Саушкин Ю.Г. Экономическая география: история, теория, методы, практика. – М.: Мысль, 1973.
6. Хореев Б.С. Некоторые методологические вопросы науковедения и развития теории географической науки// география в системе наук. – Л.: Наука, 1987.

Семінарське заняття 2-3. Формування і розвиток суспільної географії в Україні

I. Питання для обговорення:

1. Загальні риси.
2. Україна у працях стародавніх географів і мандрівників.
3. Описи Скіфії Геродота.
4. Україна в роботах греко-римських вчених.
5. Географія України у візантійських джерелах.
6. Географічні відомості про українські землі у середньовіччі.

7. Статистико-географічні описи України у XVIII – XIX ст.
8. Формування української національної географії та внесок фахівців різних галузей науки у розвиток суспільної географії в Україні.
9. Сучасні напрямки і центри суспільної географії в Україні.

II. Завдання для самостійної роботи:

Зберіть та опрацюйте матеріал про внесок у розвиток науки Д. Журавського, С. Рудницького, П. Тутковського, В. Садовського, В. Кубійовича, О.Ващенко, О. Діброви, М. Паламарчука.

Рекомендована література:

1. Професор Валентин Садовський/ Упорядн. О.Шаблій. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004.
2. Професор Володимир Кубійович/ Упорядн. О.Шаблій. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006.
3. Професор Опанас (Афанасій) Ващенко/ Упорядн. О.Шаблій. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001.
4. Шаблій О.І. Львівська суспільно-географічна школа (до 60-річчя кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка). – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004.
5. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії. Львів, 2003.
6. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів, 2001.

Семінарське заняття 4. Поняттєво-термінологічна система "територія".

Природні властивості території.

I. Питання для обговорення:

1. Визначення поняття "територія" Поняття "властивості території" - природні, суспільні (демографічні соціальні, економічні), просторові (метричні, топологічні).
2. Поняття "природне середовище", "природні умови", "природні ресурси". Соціальні функції природного середовища.
3. Оцінка природних умов життя населення.
4. Класифікація природних ресурсів. Принципи економічної оцінки природних ресурсів.
5. Зміст поняття "природокористування" та його економічні показники.

II. Завдання для самостійної роботи:

Знайдіть якомога більше визначень поняття „територія” (з позицій різних наук) за різними джерелами та авторами. Зазначити схожість та відмінність цих понять.

Рекомендована література:

1. Вступ до економічної і соціальної географії: Підручник// А.П. Голиков, Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко. – К.: Либідь, 1996.
2. Заставний Ф.Д. географія України. – Львів: Світ, 2002.
3. Минц А.А. Экономическая оценка естественных ресурсов. – М.: Мысль, 1982.
4. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії. Одеса: Астропринт, 2001.
5. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика. – Одеса: Астропринт, 2005.
6. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії. — Львів, Видавництво ЛНУ, 2003.

Семінарське заняття 5-6. Суспільні властивості території.

Питання для обговорення:

1. Демографічні особливості території.
2. Якість населення та коефіцієнт людського розвитку.
3. Теорії та концепції народонаселення.
4. Типи відтворення населення.
5. Міграції населення та його види. Міграційні процеси в Україні.
6. Соціальні властивості території.
7. Урбанізація, етапи урбанізації, особливості сучасного етапу.
8. Розселення населення. Системи розселення.
9. Соціальні негаразди.
10. Економічні властивості території.
11. Трудові ресурси та економічно активне населення.
12. Поняття "Працересурсний потенціал".

Рекомендована література:

1. Голиков А. П. та ін. Вступ до економічної і соціальної географії. — К.: Либідь, 1996.
2. Ковалев С. О., Ковальская Н. Я. География населения СССР. — М.: Изд-во МГУ, 1990.
3. Копылов В. А. География населения: учебное пособие – М., 2005.
4. Лаппо Г. М. География городов. — М.: Мысль, 1971.

5. Население и трудовые ресурсы: Справочник. — М.: Мысль, 1990.
6. Паламарчук М. М., Паламарчук О. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії. — К.: Знання, 1998.
7. Топчієв О. В. Основи суспільної географії – Одеса: Астропринт, 2001.

Семінарсько-практичне заняття 7. Просторові властивості

I. Питання для обговорення:

1. Просторові властивості території.
2. Метричні характеристики території.
3. Топологічні характеристики території.

II. Завдання: Розрахувати коефіцієнт колоподібності території країни.

Порядок виконання:

1. Розрахувати коефіцієнт колоподібності території двох країн (за вибором викладача)
2. Для розрахунку коефіцієнту колоподібності території країни застосовується формула $k = 4 \pi S / l^2$, де

k – індекс (коефіцієнт) колоподібності (компактності) території;

S – площа території країни;

l – довжина кордонів держави.

3. Зробити висновки про компактність території країн, їх конфігурацію. Необхідно враховувати те, що чим меншим є коефіцієнт k від 1, тим менш колоподібна (менш компактна) територія, а також відповідну якісну градацію k (*низький* – до 0,25; *середній* – до 0,5; *високий* – до 0,75; *дуже високий* – 0,75-1,0).

Рекомендована література:

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методики аналізу, термінологія, районування: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2001.
2. Методика страноведческого исследования/ Под. ред. Н.С. Мироненко. – М., 1993.

Семінарське заняття 8. Функції території

Питання для обговорення:

1. Поняття функції території.
2. Економічні функції території.
3. Соціальні функції території.
4. Політичні функції території.

5. Екологічні функції території.
6. Інформаційні функції території.

Рекомендована література:

1. Исаченко А.Г. География в современном мире: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1998.
2. Международные организации системы ООН: Справочник/ Сост. Титаренко А.А. – М.: Международные отношения, 1990.
3. Соціальна екологія. Навчальний посібник (за ред.. Л.П. царика). – Тернопіль: підручники і посібники, 2002.
4. Титар О.В. Культура Слобожанщини: проблеми національної ідентичності. Монографія. – Харків: Райдер, 2006.
5. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії. — Львів, Видавництво ЛНУ, 2003.
6. Экология города/ под. Ред. Стольберга Ф.В. – К.: Либра, 2000.

Семінарське заняття 9-11: Територіальні процеси.

Питання для обговорення:

1. Поняття територіального процесу.
2. Процеси геопросторової диференціації (симпліфікації, регіоналізації, країноформування тощо).
3. Процеси геопросторової інтеграції (формування територіальних утворень: держав, комплексів, систем).
4. Процеси територіального комплексо- і системоформування (територіальна структуризація, територіальне регулювання)

Доповіді за рефератами:

1. Загальнополітичні організації: Організація Об'єднаних Націй (ООН), Ліга Арабських Держав (ЛАД), Організація Американських Держав (ОАД), Організація Африканської Єдності (ОАЄ), Співдружність Незалежних Держав (СНД), Азіатсько-Тихоокеанська Рада (АЗПАК) тощо.
2. Військово-політичні організації : Організація Північно-Атлантичного Договору (НАТО), Західно-Європейський Союз ЗЄС), АНЗЮС тощо.
3. Міжнародні економічні об'єднання: "Велика Вісімка", Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК), Чорноморська Зона Економічного Співробітництва (ЧЗЕС) тощо.
4. Регіональні організації: Європейський Союз (ЄС).
5. Валютно-фінансові організації: Міжнародний Банк Реконструкції та Розвит-

ку (МБРР), Міжнародний Валютний Фонд (МВФ) тощо.

Рекомендована література:

1. Герчикова И.Н. Международные экономические организации. – М.: Консалтбанкир, 2000.
2. Європейський Союз. Консолідовані договори. – К.: Port-royal, 1999.
3. Зайцева О.Г. Международные межправительственные организации. – М.: Наука, 1993.
4. Ильин Ю.Д. История и право Европейского Союза. Харьков, «Консум», 1998.
5. Лук'яненко Д.Г. Міжнародна економічна інтеграція. – К.: Віпол, 1996.
6. Международные организации системы ООН: Справочник/ Сост. Титаренко А.А. – М.: Международные отношения, 1990.
7. Міжнародні організації: Навчальний посібник/ За редакцією Ю.Г. Козака, В.В. Ковалевського. – К.: ЦУЛ, 2003.
8. Нешатаева Т.Н. Международные организации и право. Новые тенденции в международно-правовом регулировании. – М.: Дело, 1999.
9. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії. — Львів, Видавництво ЛНУ, 2003.
10. Шреплер Х.А. Международные экономические организации: Справочник. – М.: Международные отношения, 1999.

Семінарсько-практичне заняття 12: Суспільно-географічне положення та його складові

I. Питання для обговорення:

1. Теорія економіко-географічного положення (за М.М. Баранським).
2. Теорія політико-географічного положення (за О.І. Шаблієм).
3. Теорія геополітичного положення (за М.М. Паламарчуком, О.І. Шаблієм).
4. Суть і значення суспільно-географічного положення.

II. Завдання: скласти порівняльну характеристику економіко-географічного положення двох країн світу або адміністративних областей України (за вибором).

Порядок виконання:

1. Вказати загальні відомості: назву, площу, столицю (обласний центр), політико-адміністративний устрій, вищі органи влади.
2. Коротко охарактеризувати географічне положення: економіко-географічне, політико-географічне, геополітичне.
3. Оцінити природні умови та ресурси.

4. Населення та трудові ресурси.
5. Зазначити особливості історії формування та розвитку території, господарського комплексу.
6. Стисло характеризувати географію окремих галузей господарського комплексу:
 - промисловості;
 - сільського господарства;
 - транспорту;
7. Зовнішньоекономічні зв'язки.
8. Форма територіальної організації.
9. Внутрішні відмінності.
10. Проблеми розвитку.

Рекомендована література:

1. Григорович М.В. Транспортно-географічне положення/географічна енциклопедія України. – К.: Укр. енцикл., 1993.
2. Лейзерович Е.Е. ЭГП как понятие //Основные понятия экономической географии. – М., 1975.
3. Маергойз И.М. К основам учения об экономико-географическом положении// Советские географы на XXI междунар. геогр. конгрессе: тез. докл. и сообщ. – М.: Наука, 1968.
4. Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Економічна і соціальна географія України основами теорії. – К., 1994.
5. Паламарчук О.М. Економіко-географічне положення //географічна енциклопедія України. – К.: Укр. енцикл., 1989. – Т.1.
6. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії. Одеса: Астропринт, 2001.
7. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії. — Львів, Видавництво ЛНУ, 2003.

Практичне заняття 13. Оцінка транспортної доступності міст із застосуванням теорії графів

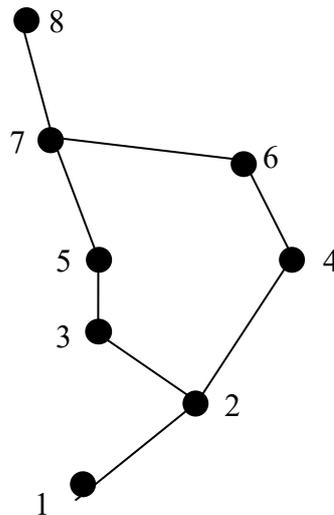
I. Завдання:

сформуванню поняття „граф”; познайомитися з основами теорії графів; вивчити способи використання теорії графів для кількісного аналізу суспільно-географічного положення; розглянути використання теорії графів в оцінці транспортної доступності міст; навчитися будувати графи, матрицю найкоротших відстаней; навчитися обчислювати коефіцієнт положення та давати йому інтерпретацію.

Теоретичні засади та порядок виконання роботи:

відношення географічного положення допускають просту й ефективну формалізацію у вигляді так званих графів. Множину географічних об'єктів - міст, регіонів, країн - показують точками (*вершини графа*), а відношення між ними - потоки вантажів і пасажирів, товарів, енергії, фінансів, інформації, управління - представляють лініями (*ребра або дуги графа*). Спеціальний розділ математики - теорія графів - дозволяє обчислити для графа різноманітні параметри, що характеризують участь вершин і ребер у різноманітних зв'язках і відношеннях.

Розглянемо прості приклади. На рисунку показаний граф, що формалізує мережу залізниць між містами: 1. Севастополь, 2. Сімферополь, 3. Херсон, 4. Запоріжжя, 5. Миколаїв, 6. Дніпропетровськ, 7. Кіровоград, 8. Черкаси. Вже візуально можна помітити, що одні міста (вершини) розміщені більш "центрально", а інші - більш "периферійно". Спробуємо таку різницю виразити в числах, кількісно. Зверніть увагу, що такий аналіз не потребує реальних віддалей пропускної здатності доріг, вантажо- чи пасажиропотоків. Основою обчислень виступає наявність-відсутність зв'язків, і тільки. Одиниця обчислень - ребро графа, тобто лінія між двома його вершинами. Це безрозмірна або топологічна одиниця, що немає метричного виміру.



Обчислимо для кожного міста суму його топологічних віддалей до інших міст і представимо їх у вигляді матриці найкоротших відстаней *//L//*.

	L1	L2	L3	L4	L5	L6	L7	L8	ΣL	Ki
1	-	1	2	2	3	3	4	5	20	1,4
2	1	-	1	1	2	2	3	4	14	1,0
3	2	1	-	2	1	3	2	3	14	1,0
4	2	1	2	-	3	1	2	3	14	1,0
5	3	2	1	3	-	2	1	2	14	1,0
6	3	2	3	1	2	-	1	2	14	1,0
7	4	3	2	2	1	1	-	1	14	1,0
8	5	4	3	3	2	2	1	-	20	1,4

Числа цієї матриці показують топологічну віддаль (за кількістю ребер) для кожної пари міст (вершин графа). Наприклад, найкоротша віддаль між вершинами 1 і 3 становить 2 ребра, між вершинами 3 і 6 — 3 ребра, між вершинами 2 і 8 — 4 ребра і т.д.

У двох останніх стовпчиках наведені суми найкоротших віддалей (сума ΣL) для кожної вершини та відносні оцінки - *коефіцієнти положення* різних міст (K_i) у даній транспортній системі. Як бачимо, сума найкоротших відстаней має значну амплітуду: найменшу суму (14) мають вершини 2 – 7, найбільшу (20) — вершини 1 і 8. Коефіцієнти транспортно-географічного положення міст (K_i) обчислені порівнянням сум віддалей з мінімальною.

$$K_i = (\Sigma L)_i / (\Sigma L)_{min}$$

Вони показують різну транспортну доступність окремих міст порівняно з центральними, які мають $K_i = 1,0$. У теорії графів - це так званий *індекс доступності вершин*. Його можна змістовно інтерпретувати так: для того щоб забезпечити взаємодію всіх міст даної транспортної системи між собою, найменші транспортні витрати матимуть міста 2, 3, 4, 5, 6, 7 ($K_i = 1,0$), міста 1 та 8 матимуть витрати в 1,4 рази більші ($K_i = 1,4$). Зрозуміло, що такі оцінки мають гіпотетичний характер. Кожне місто само визначає для себе спектр потрібних зв'язків. Проте ми маємо своєрідну кількісну оцінку транспортно-географічного потенціалу кожного міста, яка не може не позначитися на його розвитку.

II. Завдання для самостійного виконання студентами (за картосхемою мережі залізниць України, див. додаток 1):

Варіант 1

1. Накресліть граф транспортної мережі, що формалізує мережу залізниць між містами: 1. Київ, 2. Житомир, 3. Чернігів, 4. Суми, 5. Харків, 6. Полтава
2. Побудуйте відповідну матрицю найкоротших відстаней.
3. Підрахуйте суму найкоротших віддалей (ΣL) для кожної вершини.
4. Обчисліть коефіцієнти положення кожного міста (K_i) у даній транспортній системі.
5. Зробіть висновки про доступність міст, давши інтерпретацію отриманим коефіцієнтам положення.

Варіант 2

1. Накресліть граф транспортної мережі, що формалізує мережу залізниць між містами: 1. Ужгород, 2. Львів, 3. Тернопіль, 4. Хмельницький, 5. Чернівці, 6. Івано-Франківськ
2. Побудуйте відповідну матрицю найкоротших відстаней.
3. Підрахуйте суму найкоротших віддалей (ΣL) для кожної вершини.
4. Обчисліть коефіцієнти положення кожного міста (K_i) у даній транспортній системі.
5. Зробіть висновки про доступність міст, давши інтерпретацію отриманим коефіцієнтам положення.

Варіант 3

1. Накресліть граф транспортної мережі, що формалізує мережу залізниць між містами: 1. Луганськ, 2. Донецьк, 3. Харків, 4. Полтава, 5. Дніпропетровськ, 6. Запоріжжя
2. Побудуйте відповідну матрицю найкоротших відстаней.
3. Підрахуйте суму найкоротших віддалей (ΣL) для кожної вершини.
4. Обчисліть коефіцієнти положення кожного міста (K_i) у даній транспортній системі.
5. Зробіть висновки про доступність міст, давши інтерпретацію отриманим коефіцієнтам положення.

Рекомендована література:

1. Березина Л. Ю. Графы и их применение: Пособие для учителей – М., 1979.
2. Голиков А. П., Трофимов А. М., Черванёв И. Г. Математические методы в географии – Х, 1986.
3. Михеева В. С. Математические методы в экономической географии. Ч. 2. Приложение теории графов: Курс лекций – М., 1983.
4. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії – Одеса, 2001.

Практичне заняття 14. Оцінка ступеню участі міст у формуванні сусідських зв'язків із застосуванням теорії графів.

I. Завдання:

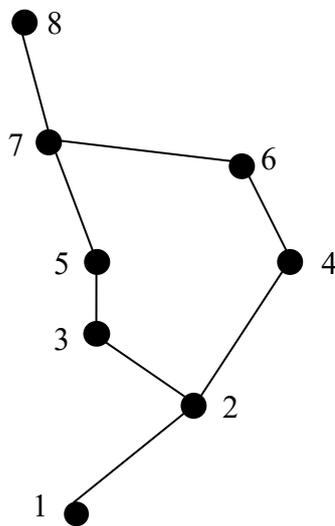
познайомитися с основами теорії графів; познайомитися с основами теорії графів; вивчити способи використання теорії графів для кількісного аналізу суспільно-географічного положення; розглянути використання теорії графів в оцінці ролі міст у системі зв'язків першого, другого тощо порядку; навчитися будувати графи, матрицю суміжностей графа; навчитися обчислювати ступінь участі

вершин графа у формуванні зв'язків різних порядків; навчитися підраховувати діаметр графу.

Теоретичні засади та порядок виконання роботи:

відношення географічного положення допускають просту й ефективну формалізацію у вигляді так званих графів. Множину географічних об'єктів — міст, регіонів, країн — показують точками (*вершини графа*), а відношення між ними — потоки вантажів і пасажирів, товарів, енергії, фінансів, інформації, управління — представляють лініями (*ребра або дуги графа*). Спеціальний розділ математики — теорія графів — дозволяє обчислити для графа різноманітні параметри, що характеризують участь вершин і ребер у різноманітних зв'язках і відношеннях.

Розглянемо приклад. На рисунку показаний граф, що формалізує мережу залізниць між містами: 1. Севастополь, 2. Сімферополь, 3. Херсон, 4. Запоріжжя, 5. Миколаїв, 6. Дніпропетровськ, 7. Кіровоград, 8. Черкаси. Вже візуально можна помітити, що одні міста (вершини) розміщені більш "центрально", а інші — більш "периферійно". Спробуємо таку різницю виразити в числах, кількісно. Необхідно звернути увагу на те, що такий аналіз не потребує реальних віддалей пропускної здатності доріг, вантажо- чи пасажиропотоків. Основою обчислень виступає наявність-відсутність зв'язків, і тільки. Одиниця обчислень - ребро графа, тобто лінія між двома його вершинами. Це безрозмірна або топологічна одиниця, що немає метричного виміру.



Проаналізуємо матрицю суміжностей графа //C//.

	1	2	3	4	5	6	7	8	Σ
1		1							1
2	1		1	1					3
3		1			1				2
4		1				1			2
5			1				1		2

6				1			1		2
7					1	1		1	3
8							1		1

Її елементи - одиниці - показують наявність безпосереднього сусідства (*сусідства першого порядку*) між відповідними парами вершин. За цією матрицею можна оцінити роль вершин у системі зв'язків першого порядку: лідери - вершини 2 та 7, які мають трьох сусідів; вершини 3, 4, 5, 6 мають по два сусіди, вершини 1 і 8 - по одному сусіду. Можна обчислити частки, які припадають на кожну вершину (місто) у формуванні зв'язків першого порядку.

Розглянемо матрицю суміжностей другого ступеня $//C^2//$.

Діагональні елементи цієї матриці (з лівого верхнього кута у правий нижній) показують для кожної вершини кількість її безпосередніх сусідів - зв'язків першого порядку. Всі інші (недіагональні) елементи називають для кожної пари вершин число зв'язків другого порядку (з віддалами у 2 ребра). За цією матрицею у кожній вершині можна обчислити її участь у зв'язках першого і другого порядку за сумою таких зв'язків або ж за їх часткою по відношенню до загальної суми зв'язків всіх міст.

	1	2	3	4	5	6	7	8	Σ
1	1		1	1					3
2		3			1	1			5
3	1		2	1			1		5
4	1		1	2			1		5
5		1			2	1		1	5
6		1			1	2		1	5
7			1	1			3		5
8					1	1		1	3

Аналогічно можна оцінити участь вершин у зв'язках третього ($//C^3//$), четвертого ($//C^4//$) і наступних порядків аж до діаметра графа, що являє собою найкоротшу віддачу між двома найбільш віддаленими вершинами. У нашому прикладі діаметр графа дорівнює 5, оскільки це найкоротша віддачу між найбільш віддаленими вершинами 1 - 8 (див. матрицю $//L//$).

II. Завдання для самостійного виконання студентами (за картосхемою мережі залізниць України, див. Додаток):

Варіант 1

1. Накресліть граф транспортної мережі, що формалізує мережу залізниць між містами: 1. Київ, 2. Житомир, 3. Чернігів, 4. Суми, 5. Харків, 6. Полтава
2. Побудуйте відповідну матрицю суміжностей першого ступеню.
3. Підрахуйте саму зв'язків першого порядку, які припадають на кожну вершину.
4. Побудуйте матрицю суміжностей другого ступеня.
5. Підрахуйте саму зв'язків першого і другого порядку, які припадають на кожну вершину.
6. Обчисліть загальну суму зв'язків першого і другого порядку для всіх вершин. Чому дорівнює діаметр графу?
7. За сумою зв'язків для кожної вершини обчисліть частку кожної з них у формуванні зв'язків першого і другого порядку.
8. Зробіть висновки, давши інтерпретацію отриманим результатам.

Варіант 2

1. Накресліть граф транспортної мережі, що формалізує мережу залізниць між містами: 1. Ужгород, 2. Львів, 3. Тернопіль, 4. Хмельницький, 5. Чернівці, 6. Івано-Франківськ
2. Побудуйте відповідну матрицю суміжностей першого ступеню.
3. Підрахуйте саму зв'язків першого порядку, які припадають на кожну вершину.
4. Побудуйте матрицю суміжностей другого ступеня.
5. Підрахуйте саму зв'язків першого і другого порядку, які припадають на кожну вершину.
6. Обчисліть загальну суму зв'язків першого і другого порядку для всіх вершин. Чому дорівнює діаметр графу?
7. За сумою зв'язків для кожної вершини обчисліть частку кожної з них у формуванні зв'язків першого і другого порядку.
8. Зробіть висновки, давши інтерпретацію отриманим результатам.

Варіант 3

1. Накресліть граф транспортної мережі, що формалізує мережу залізниць між містами: 1. Луганськ, 2. Донецьк, 3. Харків, 4. Полтава, 5. Дніпропетровськ, 6. Запоріжжя
2. Побудуйте відповідну матрицю суміжностей першого ступеню.
3. Підрахуйте саму зв'язків першого порядку, які припадають на кожну вершину.
4. Побудуйте матрицю суміжностей другого ступеня.

5. Підрахуйте саму зв'язків першого і другого порядку, які припадають на кожну вершину.
6. Обчисліть загальну суму зв'язків першого і другого порядку для всіх вершин. Чому дорівнює діаметр графу?
7. За сумою зв'язків для кожної вершини обчисліть частку кожної з них у формуванні зв'язків першого і другого порядку.
8. Зробіть висновки, давши інтерпретацію отриманим результатам.

Рекомендована література:

1. Березина Л. Ю. Графы и их применение: Пособие для учителей – М., 1979.
2. Голиков А. П., Трофимов А. М., Черванёв И. Г. Математические методы в географии – Х, 1986.
3. Михеева В. С. Математические методы в экономической географии. Ч. 2. Приложение теории графов: Курс лекций – М., 1983.
4. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії – Одеса, 2001.

Семінарське заняття 15. Концепція геосистем у суспільній географії

Питання для обговорення:

1. Концепція геосфери та становлення системної концепції в географії.
2. Поняття "геосистеми", ознаки геосистеми.
3. Структура геосистем та зв'язки і відношення в геосистема.
4. Дати характеристику функцій геосистем.
5. Проаналізувати ієрархічну структуру геосистем.
6. Визначити просторові та часові параметри геосистем.
7. Охарактеризувати, об'єктивні, суб'єктивні та абстрактні геосистеми.

Рекомендована література:

1. Преображенский В.С., Александрова Т.Д., Максимова Л.В. География в меняющемся мире. Век XX. – М.: Институт географии РАН, 1997.
2. Топчієв О.Г. Терміни і поняття в економічній географії. – К.: Радянська школа, 1982.
3. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії. – Одеса: Астропринт, 2001.

Семінарсько-практичне заняття 16 – 17. Географічний поділ праці

I. Питання для обговорення:

1. Історична еволюція поділу праці.
2. Теорія географічного поділу праці (за М. М. Баранським)

3. Закон поділу праці – економічне обґрунтування. Визначення спеціалізації та її умови.
4. Типи територіального поділу праці (за Саушкіним).
5. Закон інтеграції праці. Умови та фактори розвитку інтеграції (за В. Максаківським)
6. Ступені інтеграції.

II. Завдання для самостійної роботи: коротко письмово відповісти на наступні запитання:

1. Назвати головні інструменти географічного поділу праці.
2. Визначте місце України в світовому географічному поділу праці.
3. Назвіть та коротко охарактеризуйте головні інтеграційні об'єднання світу.

Рекомендована література:

1. Баранский Н. Н. Географическое разделение труда. Становление советской экономической географии. — М.: Мысль, 1980.
2. Витвер И. А. Международное разделение труда. // Историко-географическое введение в экономическую географию зарубежного мира. — М.: Географгиз, 1963.
1. Голиков А. П. та ін. Вступ до економічної і соціальної географії. — К.: Либідь, 1996.
2. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії – К.: Вища школа, 1996.
3. Саушкин Ю. Г. Экономическая география: история, теория, методы, практика – М: Мысль, 1973.
4. Топчієв О. В. Основи суспільної географії – Одеса: Астропринт, 2001.
5. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії. — Львів, Видавництво ЛНУ, 2003.
6. Шаблій О. Суспільна географія – Львів: Львівський національний університет, 2001.

Семінарське заняття 18. Підсумкове.

I. Питання для обговорення:

1. Загальні та конкретні об'єкти суспільної географії, предмет суспільної географії.
2. Методи дослідження географічної науки, конкретнонаукові та спеціальні методи. Методи суспільної географії.
3. Охарактеризуйте основні етапи формування та розвитку суспільної географії в Україні. Які чинники вплинули на її становлення.
4. Місцеположення. Географічне положення та його різновиди.

5. Розкрийте зміст поняття "територіальна організація суспільства".
6. Основні показники національної економіки та рівня економічного розвитку країн.
7. Територіальні структури, їх види та типи.
8. Форми суспільної та територіальної організації виробництва та національного господарства.
9. Суспільно-географічне районування.
10. Суть і завдання регіональної політики.

Рекомендована література:

1. Голиков А. П. та ін. Вступ до економічної і соціальної географії. — К.: Либідь, 1996.
2. Дідківська Л.І., Головка Л.С. Державне регулювання економіки. — К.: Знання – Прогрес, 2000.
3. Єпіфанов А.О., Сало І.В. Регіональна економіка. — К.: Наукова думка, 2000.
4. Іщук С.І. Територіально-виробничі комплекси і економічне районування (методологія, теорія). — К.: україно-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1996.
5. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії – К.: Вища школа, 1996.
6. Регіональна політика України (за ред. Н.Г. Курдюкові. — К.: Наукова думка, 1995.
7. Саушкин Ю. Г. Экономическая география: история, теория, методы, практика – М: Мысль, 1973.
8. Топчієв О. В. Основи суспільної географії – Одеса: Астропринт, 2001.
9. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії. — Львів, Видавництво ЛНУ, 2003.

ТЕМИ КУРСОВИХ РОБІТ

1. Взаємодія суспільства з природою як основна методологічна проблема суспільної географії.
2. Вклад академіка Володимира Кубійовича у розвиток української географії.
3. Вклад академіка Степана Рудницького у розвиток української географії.
4. Географічні аспекти глобальних проблем людства.
5. Еволюція географічних уявлень про взаємодію суспільства та природи.
6. Історія розвитку теорій районування: суспільно-географічний аспект.
7. Економіко-географічне районування території України.
8. Економіко-географічні основи дослідження господарства України в працях Д.П. Журавського, О.О. Русова, А.О. Скальковського. Роботи В.Григоровича-Барського, П. Чубинського, С. Рудницького, В. Кубійовича, К. Воблого, О.Діброви.
9. Земельно-ресурсний потенціал як об'єкт суспільно-географічного дослідження.
10. Концепція сталого розвитку.
11. Парадигми і концепції суспільної географії.
12. Трудоресурсний потенціал як об'єкт суспільно-географічного дослідження.
13. Предметна сутність суспільної географії.
14. Методи суспільно-географічних досліджень.
15. Проблеми раціонального природокористування.
16. Проблеми розміщенні і використання трудових ресурсів.
17. Рекреаційно-географічні дослідження.
18. Розміщенні продуктивних сил як суспільно-географічна категорія.
19. Структура суспільної географії та схеми її класифікації.
20. Суспільно-географічне положення, географічний поділ праці та інтеграція праці.
21. Форми територіальної організації продуктивних сил.
22. Формування і розвиток суспільної географії в Україні і напрямки її наукового пошуку.
23. Регіональні аспекти урбанізації в Україні.
24. Історія розвитку суспільно-географічних досліджень в Україні в 60-80-х роках ХХ століття.
25. Історія розвитку суспільно-географічних досліджень в Україні в 80-90-х роках ХХ століття.
26. Суспільно-географічні дослідження в Харківському національному університеті.

27. Суспільно-географічне дослідження міст (на прикладі Харкова, міст Харківської області, міст України тощо).
28. Суспільно-географічне дослідження демографічної ситуації (на прикладі України).
29. Суспільно-географічне дослідження населення та трудових ресурсів (на прикладі Харкова, Харківської області, України, світу тощо).
30. Суспільно-географічне дослідження розселення населення (на прикладі Харкова, Харківської області, України, світу тощо).
31. Суспільно-географічне дослідження земельно-господарського устрою міста (на прикладі Харкова, міст Харківської області, міст України тощо).
32. Суспільно-географічне дослідження функціонального зонування міста (на прикладі Харкова, міст України тощо).
33. Суспільно-географічне дослідження промисловості (на прикладі Харкова, Харківської області, України, світу тощо).
34. Суспільно-географічне дослідження сільського господарства (Харківської області, України тощо).
35. Суспільно-географічне дослідження транспортного комплексу (на прикладі Харкова, міст Харківської області, міст України тощо).
36. Суспільно-географічні дослідження будівельно-індустріальних комплексів.
37. Суспільно-географічні дослідження лісогосподарських комплексів.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТА ТЕРМІНИ КУРСУ

Агломераційна економія – зниження собівартості виробництва одиниці продукції внаслідок його територіальної концентрації в одному пункті (промисловому центрі, промисловому вузлі тощо).

Агломерація – територіальне скупчення населених пунктів (переважно міст), що об'єднані між собою різноманітними інтенсивними функціональними зв'язками (господарськими, трудовими, культурно-побутовими, рекреаційними тощо) і утворюють цілісну суспільну систему; група взаємопов'язаних міських поселень навколо великого міста, що швидко зростає.

Агломерування — це процес розширення ядра концентрації, що зрештою приводить до утворення агломерації.

Адміністративні зв'язки - це зв'язки, що спрямовані на здійснення влади, управління державними інститутами. В свою чергу, вони можуть бути внутрішньо- і міжвідомчими.

Адміністративно-територіальний устрій – поділ території держави на частини – адміністративно-територіальні одиниці (області, райони, провінції. Штати, департаменти тощо), на основі якого створюються і діють органи державної влади та управління на місцях.

Адміносфера – це сфера, яка здійснює функції влади, управління, постійно відновлює державні інститути (утворилась близько 40 тис. років тому).

Акваторія – ділянка поверхні моря, океану, озера, водосховища.

Антропогенний ландшафт – географічний ландшафт, що утворюється внаслідок спрямованої діяльності людини або опосередкованого (непрямого) її впливу на природний ландшафт. Залежно від ступеня і характеру впливу людини розрізняють змінений, порушений, перетворений. Також розрізняють сільськогосподарський, рекреаційний, урбанізований, заповідний тощо.

Антропосфера – сфера Землі, де живе, використовує і видозмінює її людина.

Ареал – територія поширення якогось явища, яке не спостерігається на прилеглих територіях. Розрізняють абсолютні ареали (явище поширене на всій території ареалу), відносні ареали (явище спостерігається періодично в межах ареалу).

Безробіття – соціальне явище, коли бажаючих отримати роботу є більшим, ніж робочих місць (перевага пропозиції робочої сили над її попитом). Розрізняють фрикційне безробіття (викликане переміщенням населення з місця до місця, зміною віку, професій), структурне безробіття (викликане науково-технічним прогресом і зміною структури потрібних кадрів), циклічне безробіття (викликане спадами виробництва).

Валовий суспільний продукт (сукупний суспільний продукт) - матеріальні блага, що вироблені в суспільстві за певний проміжок часу.

Виробничі зв'язки – це зв'язки, що характеризують відношення людини до природи, засобів виробництва і предметів праці в процесі її діяльності, забезпечують функціонування виробництва. Вони поділяються на типи — технологічні, відтворювальні і управлінські зв'язки.

Виробничо-природні зв'язки характеризують зв'язки між виробництвом і природою, вони представлені такими типами: ресурсними, що характеризують потоки речовини і енергії від природи до виробництва; виробничо-екологічними, що йдуть від виробництва до природи і впливають на охорону навколишнього середовища.

Виробничо-територіальні зв'язки – обмін сировиною, паливом, обладнанням, продукцією між підприємствами і галузями виробництва на певних територіях.

Відтворювальні зв'язки – це ті зв'язки, що мають нетехнологічний характер, забезпечують безперервність процесу суспільного виробництва (загально-виробничі, транспортно-економічні, виробничо-інфраструктурні зв'язки).

Вільні економічні зони — це частина території країни, виділена із загального митного кордону держави, яка має повну свободу в режимі господарських питань, з особливим режимом управління і пільговими умовами діяльності для місцевих підприємців та іноземних фірм.

Галузь — це угруповання або сукупність однорідних за виробничим призначенням і технологією підприємств, пов'язаних єдиним управлінням.

Географічне середовище — це та частина земного простору, з яким людське суспільство перебуває на даний час у безпосередній взаємодії, тобто воно пов'язане з процесом життєдіяльності людей.

Географічний поділ праці є процесом спеціалізації певної території (групи країн, однієї країни чи її районів та місцевостей) на виробництві певних видів продукції і послуг на основі розвинутого обміну.

Геополітичне положення — складна категорія, що визначається сукупністю відношень з інтими країнами та великими природними об'єктами, що мають суттєвий політичний, соціальний і екологічний вплив на нього (М. Паламарчук).

Геосистема — це сукупність географічних об'єктів, розміщених у межах певної ділянки земної поверхні.

Демографічні зв'язки – це зв'язки, що характеризують всі види переміщення людей, зумовлені різними сімейними обставинами.

Демосфера – це сфера, де проходять процеси відтворення населення і

формування систем розселення.

Державна територія — це чітко визначена в просторі та визначена міжнародними договорами площа земної поверхні та земних надр під нею, а також дванадцятимильна (22,2 км) зона морських вод та дна, товща атмосфери над ними (О. Шаблій).

Диверсифікація — це процес ускладнення функціонально-галузевої структури суспільно-географічного комплексу внаслідок виникнення і розвитку нових компонентів.

Диференціювання — це процес ускладнення територіальної структури суспільно-географічного об'єкта.

Економіко-географічне положення — це сукупність відношень якого-небудь економіко-географічного об'єкта, що має народногосподарське значення, до інших даностей, що лежать за його межами (М. Баранський).

Економічно активне населення — це населення, зайняте суспільно-корисною працею, що приносить йому прибуток. До економічно активного населення відносять і тих, хто працює, і тих, хто шукає роботу.

Еконосфера, розглядається як сукупність виробничих відносин і продуктивних сил, точніше, сукупність технологічних процесів матеріального і нематеріального виробництв (утворилась близько 10 тис. років тому); вона в поєднанні з соціальною сферою створює відповідні соціально-економічні формації.

Індекс локалізації є: а) відношення частки виробництва окремих видів продукції даної території (району) до частки цієї продукції в країні; б) відношення вартості товарної продукції даної території (району) до сумарної вартості валової продукції цієї території (рівень товарності); в) відношення частки виробленої продукції даної території до частки її населення, національного доходу и сукупного продукту. Всі індекси локалізації (>1) є кількісним виразом процесу територіальної спеціалізації діяльності людини.

Інтеграція — це процес посилення зв'язків між суспільно-географічними утвореннями, який супроводжується збільшенням кількості загальних ознак.

Інформаційні зв'язки — це потоки інформації невиробничого характеру (різні види кореспонденції, телеграми, телефонні розмови, грошові перекази, посилки тощо).

Концентрування — це процес посилення інтенсивності певного явища на одній ділянці порівняно з іншою, окремими його випадками є процеси стягування і дисперсії.

Культурно-побутові зв'язки — зв'язки, що здійснюються між місцем проживання людей і місцем отримання різноманітних культурно-побутових послуг.

Культуросфера – це сфера, що відтворює культурні цінності (матеріальні й духовні), якісні властивості суспільного життя (утворилась близько 5 тис. років тому).

Макроположення характеризує положення об'єкта на національному чи міжнаціональному рівні.

Мезоположення відображає положення об'єкта на регіональному рівні.

Мікроположення характеризує відношення об'єкта до найближчого оточення, тобто на локальному рівні.

Моніторинг — це комплекс наукових, технічних, технологічних, організаційних та інших засобів, які забезпечують систематичний контроль за станом та тенденціями розвитку природних та техногенних процесів.

Підцикл - є функціональною частиною циклу (агропромисловий, обслуговуючий, промисловий тощо).

Політико-географічне положення - це геопросторове відношення до політичних даностей, що знаходяться зовні і впливають на нього (О. Шаблій).

Політичні зв'язки - це зв'язки, що характеризують національні, класові та інші суспільні відношення, що спрямовані на завоювання, використання і утримання державної влади.

Політосфера — сфера діяльності людини, що пов'язана з класовими, національними та іншими суспільними відносинами, основою яких є проблема завойовування, утримання і використання влади.

Поляризація – це процес, який відображає функціональний зв'язок ділянок із зворотними явищами, розміщеними на протилежних ділянках певної території.

Природокористування — це сукупність засобів, які застосовує суспільство з метою вивчення, охорони, освоєння й перетворення природного середовища; сукупність усіх впливів людства на природу, яка включає заходи з її освоєння, перетворення і охорони.

Проблемні райони – це території, що відрізняються масштабами та особливостями кризових проявів окремих проблем.

Промислове угруповання — це об'єднання підприємств та виробництв на певній території, заснованих на спільності транспортно-географічного положення та спільному використанні обслуговуючих улаштувань.

Промисловий вузол — це значний територіально-виробничий комплекс, розташований у декількох промислових центрах і пунктах, що знаходяться в територіальній близькості та об'єднані спільністю територіальної спеціалізації, матеріально-технічною базою та виробничо-технічними зв'язками (А. Хрущов).

Промисловий район — це промислово-територіальне об'єднання з яскраво відображеною спеціалізацією та структурою.

Промисловий центр — це населений пункт з декількома промисловими підприємствами, більш чи менш взаємозв'язаних між собою.

Промисловість — сукупність галузей, яка включає підприємства, що здійснюють видобуток і заготівлю природної сировини, виробляють засоби виробництва й товари споживання.

Регіональна політика - сфера діяльності держави з управління економічного, політичного, соціального розвитку країни в територіальному (регіональному) аспекті.

Регіональне планування — це особливий напрямок планування, метод обліку та реалізації регіональної політики при розробці планів соціально-економічного розвитку.

Регіональний розвиток — це динамічна зміна регіону в економічному й соціальному плані.

Ринок праці — спосіб залучення робочої сили до економічної системи що існує при товарно-грошових відношеннях.

Розміщення продуктивних сил — це розподіл продуктивних сил по території відповідно до природних, соціальних і економічних умов її окремих частин і районів, що визначається особливостями суспільного й територіального поділу праці.

Розподільчі (реалізаційні) зв'язки – зв'язки, що характеризують потоки кінцевих споживчих продуктів від суспільного виробництва до населення (споживачів).

Розселення — це розміщення населення території та форми його територіальної організації у вигляді систем населених місць і їх взаємовідносин.

Соціальні зв'язки – зв'язки, що характеризують взаємовідносини людей поза матеріальним виробництвом. Вони поділяються на типи: демографічні, інформаційні, культурні, політичні та адміністративні.

Соціально-інфраструктурні зв'язки — це сукупність зв'язків з обслуговування людей.

Соціально-природні зв'язки характеризують роль природи у задоволенні позавиробничих потреб населення. Найважливішим їх типом є рекреаційні, що характеризують переміщення людей від місця проживання до місця відпочинку. До цього виду ще відносяться соціально-екологічні, що характеризують весь потік речовини та енергії від людей до природи, а також біологічні, що мають зворотний напрям цих потоків; останні вивчаються біологією.

Соціосфера — сукупність людей з їх життєвими відносинами.

Стадія — це виражена в просторі та часі частина суспільно-географічного циклу.

Суспільна географія — наука про територіальну (просторову чи геопросторову) організацію життєдіяльності суспільства чи окремих його частин.

Суспільний поділ праці — незворотний об'єктивний процес розвитку продуктивних сил шляхом відокремлення все нових видів виробничої діяльності, спеціалізації окремих виробників та виробничих одиниць-ділянок, цехів, відділків, підприємств, об'єднань, відомств і т.д., обмін між ними спеціалізованою продукцією.

Суспільно-географічне положення — це відношення (сума або інтеграл просторових відношень) даного географічного об'єкта до всіх інших — природних, соціально-демографічних, економічних, політичних, культурних, конфесійних, які впливають чи можуть потенційно впливати на його розвиток (О. Топчієв).

Суспільно-географічний комплекс — це виокремлена на основі суспільно-географічних зв'язків територіальна і комплексно-пропорційна структура матеріально-речовинних і духовних компонентів діяльності людини.

Суспільно-географічний район - це ділянка території, відносно цілісна ланка суспільства, яка характеризується певною спеціалізацією і комплексно-пропорційним розвитком людської діяльності (М. Пістун).

Територіальна організація національного господарства — це система просторового сполучення галузевих, міжгалузевих територіально-виробничих і соціальних комплексів, заснованих на раціональному використанні природних, економічних, соціальних, трудових ресурсів з метою одержання максимального економічного ефекту (А. Хрущов).

Територіальна організація промисловості — система просторового об'єднання галузевих, міжгалузевих комплексів, заснована на раціональному використанні природних, трудових, економічних ресурсів, економіко- та транспортно-географічного положення з метою одержання максимального економічного ефекту (А. Хрущов).

Територіальна організація суспільства - це сукупність процесів розміщення підприємств національного господарства, соціально-територіальних систем, що формуються на визначеній території» (М. Паламарчук). Територіальну організацію суспільства можна представити як множину географічних об'єктів — природних, соціальних, економічних, та зв'язків і відношень.

Територіальна спеціалізація – це процес, що означає переважний розвиток на певній території найефективніших видів діяльності людини, які зумов-

люють її господарський напрям. Вона характеризується підвищеною концентрацією виробництва певних видів товарної продукції і послуг на базі спеціалізованої технології.

Територіальна структура — це динамічний стан розміщення виробничих сил на визначеній території.

Територіальний поділ праці — об'єктивний незворотний процес виробничої спеціалізації територіальних одиниць та обміну спеціалізованою продукцією між ними. Це просторовий прояв (форма) суспільного поділу праці, що має на меті досягнення економічних вигод за рахунок найбільш ефективного використання природних, трудових і економічних ресурсів кожної території.

Територія — це обмежена частина твердої поверхні землі з властивими для неї природними і антропогенними особливостями і ресурсами, що характеризується протяжністю як специфічним видом «просторового» ресурсу, географічним положенням та іншими якостями, яка є об'єктом конкретної діяльності (Е. Алаєв).

Технологічні зв'язки об'єднують окремі елементи суспільного виробництва по лінії зміни станів, властивостей, форм чи розмірів сировини, матеріалу чи напівфабрикатів в процесі отримання готового продукту.

Техносфера — найскладніша частина антропосфери, що охоплює взаємодію технічних засобів виробництва з природно-ресурсним потенціалом території на основі науково-технічного прогресу.

Трудові зв'язки – зв'язки, що характеризують регулярні переміщення людей, викликані територіальним розривом між місцем проживання і місцем прикладання праці.

Управлінські (виробничо-інформаційні) зв'язки – це зв'язки, що спрямовані на забезпечення виконання виробничої програми, на досягнення певної виробничої мети.

Цикл — певна послідовність функціонування матеріально-технічних компонентів об'єкта (явища) в просторі та часі.

Якість населення — це сукупність властивостей народонаселення, що характеризують його відтворення в системі соціальних та природних відмінностей.

ПИТАННЯ ДО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ
Модуль 1. Вступ. Теоретико-методологічні аспекти
суспільної географії

1. Об'єкт та предмет географічної науки.
2. Як співвідносяться об'єктні й предметні області географії та її двох головних напрямків – фізичної та суспільної географії?
3. Наведіть та прокоментуйте визначення предмету суспільної географії за С. Рудницьким, М. Баранським, Ю. Саушкіним.
4. Чим відрізняється формаційний підхід до розуміння об'єкту суспільної географії від геосферного?
5. У чому полягає людиновимірність суспільної географії?
6. Назвіть особливості цивілізаційного підходу.
7. Поясніть суть діяльнісного підходу у розумінні об'єкту суспільної географії.
8. Назвіть головні риси діяльнісного підходу та поясніть головні види людської життєдіяльності.
9. Поясніть предметну сутність суспільної географії.
10. назвіть риси геопросторової (територіальної) організації. Чим відрізняються поняття «геопросторовий» та «територіальний». Чи можна вважати їх синонімами, у яких випадках?
11. Що можна вважати конкретними об'єктами суспільної географії?
12. Чим відрізняється структура суспільної географії за професором С. Лавровим від структури суспільної географії за професором С. Ниммик.
13. Порівняйте структурні схеми суспільної географії професора М.Д. Пістуна та професора О. Ващенко.
14. Розкрийте особливості структурної схеми суспільної географії професорів О.І. Шаблія та О.Г. Топчієва.
15. Характеризуйте просторовий (хорологічний) підхід та його роль у розвитку географії.
16. Якою мірою і в якій спосіб використовує суспільна географія історичний підхід? Поясніть зміст поняття "суспільно-географічний процес".
17. Характеризуйте основні напрямки суспільно-географічних досліджень – компонентні, комплексні, інтегральні.
18. Поясніть просторові порядки географічних об'єктів.

Модуль 2. Історичні особливості формування і розвитку суспільної географії

1. Характеризуйте предметну область географії в часи її зародження. В який час розпочинається диференціація географії? Яку назву мала суспільна гілка географії в той час?

2. Дайте пояснення поняття "історія географії" та «історична географія»?
3. Які знаєте періодизації розвитку суспільної географії? Розкрийте коротко їх суть.
4. Виділіть етапи формування української суспільної географії.
5. Назвіть особливості розвитку суспільної географії?
6. Які напрямки суспільно-географічних досліджень формувалися в Україні у XVIII – XIX сторіччі?
7. Назвіть та охарактеризуйте напрямки суспільно-географічних досліджень в Україні в першій половині XX сторіччя?
8. Назвіть чинники, які вплинули на становлення і розвиток сучасної української суспільної географії.
9. Назвіть найбільш пріоритетні напрямки суспільно-географічних досліджень в Україні в наш час.
10. Назвіть та охарактеризуйте сучасні наукові суспільно-географічні центри та школи України.

Модуль 3. Основні терміни, поняття та категорії суспільної географії

1. Поясніть зміст і функції поняття "територіальна організація суспільства". Хто і коли вперше сформував концепцію територіальної організації суспільства?
2. Дайте визначення поняття "суспільно-географічного положення". За якими рівнями організації життєдіяльності суспільства його аналізують?
3. Розкрийте зміст та функції поняття "місце" ("місцеположення") в суспільній географії.
4. Якими способами географи характеризують розміщення об'єктів на земній поверхні? Порівняйте переваги та недоліки цих способів.
5. Поясніть зміст і функції понять "розміщення" і "територіальна організація суспільства". Характеризуйте принципові відмінності між ними з точки зору суспільної географії.
6. Дайте коротку порівняльну характеристику таких типів територіальних структур як моноядерного радіально-кільцевого та поліцентричного лінійно-вузлового. Наведіть реальні приклади таких територіальних типів.
7. Дайте коротку порівняльну характеристику таких типів територіальних структур як поліцентричного регулярно-лінійного та поліцентричного приморсько-фасадного. Наведіть реальні приклади таких територіальних типів.
8. Дайте коротку порівняльну характеристику таких типів територіальних структур як поліцентричного басейнового та моноядерного лінійно-розгалуженого. Наведіть реальні приклади таких територіальних типів.

9. Дайте визначення таким поняттям як акваторія, аероторія, територія? Чому виникла потреба у впровадженні у суспільну географію поняття "геоторія"?
10. Розкрийте суть та особливості поняття "суспільні властивості території".
11. Дайте визначення поняття "державна територія".
12. Назвіть підтипи суспільно-географічного типу території.
13. Дайте визначення поняття "державна територія" та "національна (етнічна) територія". Що Вам відомо про "канонічну" територію?
14. Природні умови та ресурси. До яких властивостей території їх можна віднести?
15. Які існують типи економічного розвитку території?
16. Поясніть зміст понять "властивості території" та "функції території". Приведіть приклади.
17. Що належить до політичних функцій територій?
18. У чому полягають інформаційні функції території?
19. Назвіть екологічні функції території.
20. Назвіть та поясніть значення економічних функцій території.
21. Поясніть суть соціальних функцій території.
22. Поясніть зміст і функції поняття "територіальна система" ("геосистема") і "територіальна структура" ("геоструктура").
23. Характеризуйте властивості еквіпотенціальності геосистем. Наведіть приклади еквіпотенціальності різнорівневих геосистем.
24. Поясніть ієрархічну структуру геосистем. Які рівні життєдіяльності суспільства розглядаються у суспільній географії?
25. Дайте визначення поняття "ноосфера". Поясніть зміст і соціально-економічні функції поділу праці. Чим зумовлений послідовний і невпинний процес поглиблення поділу праці?
26. Коротко характеризуйте загальну історичну еволюцію поділу праці.
27. Характеризуйте ієрархічну структуру територіального поділу праці.
28. Поясніть альтернативні варіанти державної політики щодо участі країни в міжнародному поділі праці.
29. Назвіть стадії господарського освоєння та розвитку територій за М. Коловським. Поясніть їх зміст.
30. "Політика протекціонізму" – коротко розкрийте суть поняття.
31. Що таке сусідське положення території? Охарактеризуйте сусідське положення України.
32. Назвіть види територіальних процесів. Наведіть приклади.
33. Поясніть зміст і функції процесу розселення населення? Які існують форми розселення населення?

34. Поясніть зміст і функції процесу урбанізації території. Наведіть переваги та недоліки цього процесу.
35. Дайте пояснення процесам регіоналізації. Які існують види регіоналізації?
36. Чим відрізняється поняття "країна" і "держава"?
37. У чому суть національного принципу державотворення?
38. Поясніть зміст поняття "унітарна" та "федеративна держава"? Наведіть приклади.
39. Які виділяють групи держав за типом суспільного розвитку? Наведіть приклади.
40. Поясніть суть процесів територіальної агломерації?
41. Поясніть зміст поняття "територіальний комплекс"?
42. Поясніть зміст поняття "національний комплекс"?
43. Які Вам відомі міжнародні глобальні організації?
44. Розкрийте суть територіальної інтеграції.

ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ НА ОСНОВІ МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Вид роботи	Модуль 1			Модуль 2			Модуль 3			Сума балів
	Кільк.	Бали	Сума	Кільк.	Бали	Сума	Кільк.	Бали	Сума	
Контрольні роботи	1	10	10	1	10	25	1	40	40	60
Практичні роботи							2	5	10	10
Семінарсько-практичні заняття							4	10	40	40
Семінарські заняття				3	5	15	9	5	45	60
Сума балів										170
Курсова робота										100

Шкала оцінювання навчальних досягнень студентів

% засвоєного матеріалу	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
60-69	D		
50-59	E	задовільно	не зараховано
1-49	FX	незадовільно	